

Värden och lika möjligheter 2020

Analysrapport för Varbergs kommunala förskola, grundskola,
grundsärskola och fritidshem

**VARBERGS
KOMMUN**

Sammanfattning

Värden och lika möjligheter är en analysrapport för de kommunala verksamheterna förskola, grundskola, grundsärskola och fritidshem. Rapporten följer upp delar av nämndens mål och nationella mål. Processen 2020 satte fokus på tillgängliga lärmiljöer, i syfte att analysera hur alla barn och elever ges tillgång till och möjlighet att ta del av lärande och gemenskap i hela lärmiljön. Beskrivningar och analys efter dialog med verksamheterna har kretsat kring fyra områden:

- Normer och attityder i skolan
- Strategier och stödstrukturer för lärande
- Övergångar och överlämningar
- Lokaler och samverkan

De fyra områdena och dess innehåll beskriver viktiga delar av hela lärmiljön, både kvaliteter och utvecklingsområden har identifierats utifrån områdena.

Kvalitet att värna

Påbörjan av gemensamt utvecklingsarbete för alla skolformer

Analysen visar på kvaliteter att värna och utvecklingsområden med gemensamma beröringspunkter för de olika verksamheterna. Det ger förutsättningar att utveckla gemensamma strategier och tidiga insatser som får effekt under hela utbildningen.

Systematiskt arbete för att följa och stödja barn och elever

I förskola, grundskola och grundsärskola finns ett systematiskt arbete att följa barn och elevers olika förutsättningar och behov samt etablerade arbetssätt.

Strategier och stödstrukturer för lärande

I arbetet med pedagogiska stödstrukturer och förändringar i de fysiska lärmiljöerna för att möta barn och elevers olika förutsättningar finns en hög medvetenhet.

Utvecklingsområden

Utveckling av *hela* läroplansuppdraget för att utveckla undervisning som tydligt förmedlar kunskaper och värden

På alla nivåer i organisationen arbeta för att demokrati- och värdegrundsuppdraget samt kunskapsuppdraget bidrar till varandra och inte ses som olika delar.

Utveckla kompetens och stöd för barn och elever att särskilt beakta

Andelen barn och elever att särskilt beakta tenderar att öka, såväl övergripande stöd i förvaltningen och samverkan behöver utvecklas för att stödja verksamheterna.

Övergångar och överlämning mellan förskola, förskoleklass och fritidshem samt vid skolbyte

Övergripande stöd för dialog mellan verksamheter och rutiner för överlämning.

Möjliggöra för att utveckla nuvarande utmaningar i lokaler

Analysen har visat på utmaningar med befintliga lokaler samt samverkan med andra förvaltningar vid åtgärder av lokaler och det dagliga arbetet.

Nationella och lokala mål

Det systematiska kvalitetsarbetet syftar till att analysera måluppfyllelse både för nämndens mål och nationella mål. Processerna i kvalitetsarbetet belyser flera mål samtidigt och analysen berör därför många områden. I årets *Undervisning och ledarskap* är de fetstilade nationella målen nedan, tillsammans med alla tre nämndsmål, i förgrunden. Rapporten är en del i att följa upp målen. Bedömning av nämndsmålen måluppfyllelse i sin helhet görs i nämndens årsredovisning.

Normer och värden

Omsorg, utveckling och lärande

Kunskaper

Barns delaktighet och inflytande Elevernas ansvar och inflytande

Förskola och hem Skola och hem

Övergång och samverkan

Skolan och omvärlden

Uppföljning, utvärdering och utveckling

Bedömning och betyg

Förskollärares ansvar i undervisningen

Rektorns ansvar

Innehåll

Sammanfattning	2
1. Inledning	5
1.1. Tillgängliga lärmiljöer, introduktion utifrån SPSM:s material	6
2. Normer och attityder i skolan	9
2.1. Demokrati- och värdegrundsuppdraget	9
2.2. Förväntningar	10
2.3. Granska sin egen position	11
2.4. Samverkan med hemmet.....	12
3. Strategier och stödstrukturer för lärande.....	13
3.1. Systematiskt arbete för att följa och stödja barn och elever	13
3.2. Differentierad undervisning – lärande i en gemenskap.....	14
Expertinlägg – Varför differentierad undervisning?	15
3.3. Gemensamma strukturer och tydliggörande pedagogik	15
3.4. Barn och elever att särskilt beakta	17
4. Övergångar och överlämningar	19
4.1. Övergång inom grundskolan	20
4.2. Barn och elever att särskilt beakta	20
5. Lokaler och samverkan	22
6. Statistik över vårdnadshavares och elevernas upplevelse	24
7. Avslutning.....	27
7.1. Kvalitet att värna	27
7.2. Utvecklingsområden.....	28
8. Källförteckning	30

1. Inledning

Varje huvudman ska på övergripande nivå följa upp utbildningen genom ett systematiskt kvalitetsarbete. I Varberg genomförs det enligt årshjul för det systematiska kvalitetsarbetet som innehåller fyra delmoment: *Undervisning och ledarskap* syftar till att följa och analysera arbetet med att främja elevers lärande. *Värden och lika möjligheter* sätter fokus på barns och elevers lika möjligheter i förskola och skola. *Förutsättningar och resultat* följer betyg och andra resultat i relation till olika förutsättningar för skolorna. *Insatser och fokusområden* innebär uppföljning och analys av riktade insatser eller andra prioriterade fokusområden.

Processen *Värden och lika möjligheter*

Värden och lika möjligheter är en utvecklingsprocess i huvudmannens systematiska kvalitetsarbete. Det innebär att uppföljningen kombineras med en analys som syftar till reflektion och utveckling på förskolorna och skolorna. Områden som följs är värdegrundsarbete och kompensatoriskt uppdrag för välmående, utveckling och lärande. Varje år väljs några specifika områden som blir fokus i dialog och analys.

2020 års dialog fokuserade på tre delar av tillgängliga lärmiljöer utifrån specialpedagogiska skolmyndighetens (SPSM) tillgänglighetsmodell:

- Normkritik och attityder
- Pedagogiska strategier och stödstrukturer
- Rum för lärande

Läs mer om tillgänglighetsmodellen och dialogens specifika innehåll i avsnittet *1.1. Tillgängliga lärmiljöer, introduktion utifrån SPSM:s material*.

Genomförande

Varje enhet har genomfört analys utifrån SPSM:s material. Materialet var enligt utvärdering uppskattat av deltagarna och har blivit ett stöd för likvärdigheten i kommunen genom att samtliga förskolor och skolor analyserat sin utbildning utifrån materialet.

Efter förskolorna och skolornas analys genomfördes gemensamma dialoger om utvecklingsområden, styrkor och övergångsarbetet. Förvaltningsövergripande representanter från kvalitetsteam, övergripande elevhälsa samt grundskolechef, verksamhetschef förskola och utvecklingschef har samtalslett och dokumenterat under dialogerna.

Dialogen genomfördes tvärprofessionellt mellan olika yrkeskategorier i förskola och skola, vilket innebar att specialpedagog, förstelärare och rektor eller motsvarande representanter deltagit. Förskolorna hade dialog med representanter från skolorna i de yngre åren och skolorna mötte också de skolor de lämnar elever till i ett F-9 perspektiv. De ”rena” F-9 skolorna mötte andra skolor i dialog för att möjliggöra ett lärande skolor emellan. Särskolan hade dialog både med förskola och grundskola.

Dialogerna var organiserade enligt de geografiska teamen vilket innebar att förskolorna och skolorna samtalade utifrån sina gemensamma geografiska områden som barnen och eleverna i huvudsak bor i, vilket ger ett mervärde för arbetet med övergångar.

Analys och avslutning

Analysen är indelad i fem områden då dialogerna främst berörde frågor inom ramen för dessa. Utöver dialogerna som beskrivits ovan är den årliga hälsoenkäten för eleverna i årskurs F och/eller 1, årskurs 4 och årskurs 8 underlag för analysen, samt vårdnadshavarenkät i förskolan. Även enkät till flexteamspedagoger hösten 2020 har varit ett underlag.

De fem områdena som analyseras är:

- Normer och attityder i skolan
- Strategier och stödstrukturer för lärande
- Övergångar och överlämningar
- Lokaler och samverkan
- Statistik över vårdnadshavares och elevernas upplevelse

Analys av kvalitet och utvecklingsområden har genomförts av förvaltningsövergripande representanter från kvalitetsteam och övergripande elevhälsa. Beskrivningar och analys lyfter fram sådant som **många enheter haft dialog om** samt sådant som **verkar vara särskilt betydande**, även om bara några enheter lyft detta.

I avsnittet *Avslutning* sammanfattas de kvaliteter och utvecklingsområden som identifierats mot bakgrund av rapportens beskrivningar och analys.

1.1. Tillgängliga lärmiljöer, introduktion utifrån SPSM:s material

SPSM lyfter tillgängliga lärmiljöer som ett sätt att utveckla utbildningen i förskola, skola och fritidshem. I materialet *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning* beskrivs att ”Tillgänglighet i förskola, skola och på fritidshem handlar om att alla barn och elever ska ges tillgång till och möjlighet att ta del av lärande och gemenskap i hela lärmiljön. Tillgänglighet är ett begrepp som beskriver hur väl en organisation, verksamhet, lokal eller plats fungerar för barn och elever oavsett funktionsförmåga. Om lärmiljön inte är tillgänglig är det svårt för barnet eller eleven att vara delaktig fullt ut.”¹

Värderingsverktyget är ett stöd i hur förskolor och skolor kan utveckla lärmiljön genom att synliggöra och undanröja eventuella hinder. Materialet utgår ifrån ett helhetsperspektiv på lärmiljön och barn och elevers möjlighet till lärande och utveckling.

¹ Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018). *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning*. Sid. 13
6 (30)

Tillgänglighetsmodellen är grunden för värderingsverktyget och består av fyra områden:

- Förutsättningar för lärande
- Social miljö
- Pedagogisk miljö
- Fysisk miljö

Tillgängliga lärmiljöer ska ses som en helhet där de fyra områdena samspelar. I syfte att komma på djupet i analys delar SPSM in lärmiljöerna i olika delar. Tre av dessa delar var fokus i dialog med verksamheterna och introduceras under rubrikerna nedan.

Normkritik och attityder

I en tillgänglig skola samverkar kunskaps- och demokratiuppdraget i allt skolarbete.² I skolan ska alla barn känna sig trygga och respekterade. Skolan ska vara en plats för social gemenskap som ger en vilja och lust att lära. Det är när värdegrundsarbetet och kunskapsuppdraget sker tillsammans och utgör en helhet som vi skapar kvalitet i undervisningen och ökad måluppfyllelse.

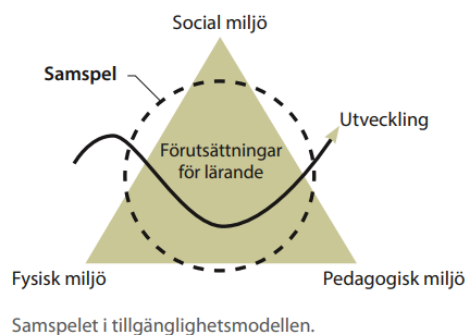
Att arbeta med normkritiska perspektiv i skolan bidrar till att hålla ihop skolans uppdrag att förmedla kunskaper och värden. Normkritiska perspektiv kan vara en grund för att arbeta mot målen i läroplanen.

Enligt SPSM handlar normkritik om att söka efter normerande och begränsande strukturer i den omgivande miljön istället för att leta begränsningar hos enskilda individer.³ För att synliggöra de normer som begränsar grupper och individer behöver vi analysera hur normer skapas och hur de bidrar till att vissa människor begränsas och andra gynnas. Vi behöver därför analysera vilka normer och föreställningar som finns i den sociala, fysiska och pedagogiska lärmiljön.⁴

Normkritiskt arbete handlar om att:

- synliggöra normer
- ifrågasätta normer
- synliggöra privilegier
- granska sin egen position⁵

Tillgänglighetsmodellen

² Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018). *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning*. Sid. 32

³ Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018). *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning*. Sid. 56

⁴ Skolverket (2016). *Normer normmedvetenhet och normkritik*.

⁵ Diskrimineringsombudsmannen (2015).

Pedagogiska strategier och stödstrukturer

”Pedagogen behöver verktyg i form av strategier och stödstrukturer för att göra undervisningen tillgänglig. Pedagogiska strategier innebär att pedagoger praktiskt omsätter och anpassar metoder, bedömningsituationer och förhållningssätt i undervisningen. Stödstrukturer kan vara att ge barn och elever förebilder, mönster eller checklistor. Det kan även vara att samarbeta med en kamrat eller pedagog. Det är viktigt att både de pedagogiska strategierna och stödstrukturerna ger barnet och eleven möjlighet att nå sin nästa utvecklingsnivå.”⁶

Exempel på stödstrukturer är att ge barn och elev; den tid som behövs, stimulerande lek, bildstöd, utmanande frågor, språkligt stöd.⁷

Rum för lärande

”Utbildning sker i många andra lokaler än klassrummet, till exempel idrottshallar och ämnessalar. Elever vistas också i korridorer, matsalar, uppehållsrum och ute på och skolgården under skoldagen. Barn i förskolan befinner sig i olika miljöer som alla ska ge stöd för lärande och utveckling. Ljus, ljud och rörelser i omgivningen påverkar oss på olika sätt. Vilken miljö var och en behöver varierar, men generellt kan sägas att alla mår bra av att inte bli störda av sin omgivning. En störning kan vara ljud som upplevs som starka eller obehagliga på annat sätt. Det kan vara bländande sol som sticker i ögonen. Det kan vara rörelser som drar uppmärksamheten till sig. Barn och elever kan också påverkas negativt av att det är rörigt runt dem.”⁸

”De behov av rumsfunktioner som finns i lärmiljön kan samlas i fem begrepp som innehåller olika lärsituationer.

- Presentation
- Produktion
- Interaktion
- Reflektion
- Rekreation

De här rumsfunktionerna kan finnas i ett och samma rum eller på flera olika platser. De ställer krav på hur verksamheten använder och planerar lokalerna. Behovet av olika funktioner finns i förskola, skola och på fritidshem.”⁹

⁶ Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018). *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning*. Sid. 59

⁷ Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018). *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning*. Sid. 60

⁸ Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018). *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning*. Sid. 73

⁹ Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018). *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning*. Sid. 74

2. Normer och attityder i skolan

I en tillgänglig skola samverkar kunskaps- och demokratiuppdraget i allt skolarbete.¹⁰ Att arbeta med normkritiska perspektiv i skolan bidrar till att hålla ihop skolans uppdrag att förmedla kunskaper och värden. Normkritik handlar om att söka efter normerande och begränsande strukturer i den omgivande miljön istället för att leta begränsningar hos enskilda individer.

Utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.¹¹

2.1. Demokrati- och värdegrundsuppdraget

I förskolorna och skolorna genomförs ett aktivt arbete av demokrati- och värdegrundsuppdraget i relation till barn och elevers utveckling. Arbetet är systematiserat utifrån skollagens krav på lika-behandlingsplan, där det finns förvaltningsgemensamma rutiner och mall för upprättande av plan, och det finns flera exempel i verksamheterna på olika stöd till pedagoger för att stärka undervisningen. I förskolan kan det handla om framtaget material för att reflektera och undervisa utifrån de sju diskrimineringsgrunderna och i skolan om att knyta undervisningen till ”värdegrundsförmågor”, samhällstrender eller öppet prata om olika attityder i klassen. I särskolan strävar man efter att teoretiska kunskaper och mål ska kunna användas i praktiken av eleverna, så att kunskaperna blir livskunskaper och bidra till att eleverna kan verka i samhället efter sina förutsättningar. I både förskola och skola finns goda exempel på systematiserade samtal med barn och elever om värdegrundsfrågor med pedagoger och elevhälsapersonal.

Förskolorna och skolorna har dialog om värdegrundsfrågor i kollegiet och arbetar mycket med att skapa goda relationer för att på så vis främja positiva värden.

Vad är demokrati- och värdegrundsuppdraget?

Skolverket beskriver att förskolans och skolans värdegrund vilar på:

- människolivets okränkbarhet
- individens frihet och integritet
- alla människors lika värde
- jämställdhet
- solidaritet mellan människor.

Demokratiuppdraget förverkligas bland annat genom att arbeta med värdegrunden, och innehåller tre viktiga delar:

- 1) **Lära om** värdegrund och demokrati. Till exempel kunskaper om hur demokrati fungerar.
- 2) **Lära för** att aktivt kunna verka i demokratin. Till exempel att öva en källkritisk förmåga.
- 3) **Lära genom** demokratiska arbetsformer som ska finnas i verksamheten. Till exempel genom att arbeta med trygghet och trivsel i verksamheten.

Källa: www.skolverket.se. *Arbeta med skolans värdegrund*. Hämtad 11 november 2020.

¹⁰ Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018). *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning*. Sid. 32

¹¹ Skollagen (2010)

Skolorna upplever att eleverna vill diskutera frågorna och bli ännu mer medvetna. Generellt sett är eleverna positiva till olikheter, är medvetna och inkluderar sina klasskamrater i gemenskapen. De utmaningar som finns runt normer och attityder hos eleverna är oftast ett grovt språkbruk, och även förskolan kan se spår av detta.

Även om demokrati- och värdegrundsuppdraget är aktivt på förskolorna och skolorna är upplevelsen efter dialogerna att det kan medvetandegöras och systematiseras på flera håll i planering och utvärdering för att bilda en helhet med undervisningen och kunskapsuppdraget. I förskolan beskrivs att barn är inkluderande i dessa unga år och inte kategoriserar sina kompisar. I skolan lyfts att eleverna ofta är mer medvetna och intresserade än de vuxna om flera av frågorna som ryms inom demokrati- och värdegrundsuppdragen och att frågorna oftast diskuteras inom ramen för samhällskunskap. Beskrivningarna kan tolkas som att förskola och skola ytterligare kan fördjupa arbetet genom att fördjupa personalens kunskaper samt systematisera demokrati- och värdegrundsuppdraget inom ramen för hela utbildningen.

2.2. Förväntningar

I dialogerna har normer kring vad barn och elever förväntas kunna utifrån ålder, årskurs och funktionsnedsättning varit framträdande. I förskolan lyfts bland annat att synen på barns förmågor utifrån ålder och mognad inte alltid stämmer överens med vad de faktiskt klarar av. Barnen kan klara av mer än vad de vuxna tänker att de klarar av, vilket är en norm som kan begränsa barnen i sin utveckling och självständighet. I förskolan finns en hög förståelse och acceptans bland barnen kring olikheter.

Dialogerna vittnar om att man i grundskolan kan falla in i ett tankemönster där lärare ifrågasätter den kunskap som eleven inhämtat i tidigare skolform eller årskurs. Fokus hamnar på var eleven borde vara och varför eleven inte är där, snarare än vad eleven är just nu och hur elevens kunskapsutveckling kan främjas. I grundskolan lyfts att problemen stundtals läggs på eleven och elevens svårigheter. Fokus riskerar att främst hamna på vad läraren behöver för att kunna undervisa och inte främst på vad eleven behöver för att lära och utvecklas.

Dialogerna vittnar om att särskolan har en annan vana att möta eleven där hen är, och beskriver att om eleven inte "accepterar" undervisningen kommer den inte kunna genomföras. Vikten av det relationella samspelet mellan pedagog och elev är hela tiden närvarande i särskolan och präglar verksamheten på ett positivt sätt.

I en stressad arbetsmiljö, och/ eller när vikarier kommer som inte är inkörda i verksamheten, riskerar normen, att utgå från vad läraren behöver snarare än eleven, att präglar verksamheten. Detta fenomen beskrivs av samtliga skolformer.

Genus

I flera av dialogerna kom frågor kring genus upp. I förskolan handlar det mycket om att identifiera vad i lärmiljöerna som upprätthåller vissa normer och vad som kan

förändras för att bryta dessa. Exempelvis genom att analysera lärmaterial och olika rumsfunktioner i inne- och utomhusmiljön. Som nämnts ovan finns det en hög acceptans i förskolan kring olikheter och det normkritiska arbetet fokuseras därför i högre grad på det strukturella i lärmiljöerna snarare än det relationella.

I grundskolan är det tydligt att måluppfyllelsen hos pojkarna i relation till flickorna är ett komplext problem som innefattar många olika dimensioner. Det talas bland annat om en antipluggkultur hos pojkarna och att de har en mer negativ inställning till skolan och skolarbetet. Det finns även ett problematiskt språkbruk som är mer framträdande hos pojkarna. I dialogerna lyftes bland annat frågor kring hur man behåller pojkarnas motivation och vad det är som gör att motivationen minskar i de högre årskurserna. Några skolor gör särskilda satsningar för pojkarna för att öka deras måluppfyllelse. I det arbete har man även arbetat med relationsbygge på olika plan så som med hemmet, samt involverat fritidshemmet i arbetet. Det är tydligt att det är svårt att hitta en enskild förklaringsfaktor till pojkarnas underprestation.

2.3. Granska sin egen position

Barn tillägnar sig etiska normer och värden genom konkreta upplevelser. Barnens förståelse och respekt för rättigheter och skyldigheter i samhället påverkas av vilket förhållningssätt vuxna har.¹² I såväl förskolan som grundskolan talar man om vikten av, men samtidigt utmaningar i att få samtliga yrkeskategorier att reflektera över sitt eget förhållningssätt och våga se sitt eget ansvar i att upprätthålla eller bidra till normer som begränsar barnen. Det finns en medvetenhet kring behovet av att skapa en miljö där man vågar vända blicken mot sig själv och se vad man kan ändra i sin undervisning, att utgå från elevens behov och utifrån det utveckla lärmiljön.

I dialogerna lyfts samtidigt att en utmaning kan vara att få lärare och pedagoger att reflektera över sin egen position i relation till barn och elever. Risker är att verksamheten inte arbetar med det den kan påverka utan att orsaker läggs någon annanstans, så som på barnet, eleven eller deras hemförhållanden. Värdegrundsuppdraget blir då inte framträdande.

I både förskolan och skolan arbetar man på olika sätt för att synliggöra normer och beteenden som begränsar eller upprätthåller begränsande strukturer. Observationer lyfts som ett värdefullt sätt att skapa medvetenhet kring normkritik. Arbetslagen arbetar med att analysera sig själva i relation till barnen eller eleverna genom observationer eller inspelningar av en undervisningssituation, eller att specialpedagog i förskolan eller elevhälsateam i grundskolan observerar undervisningen. På så sätt kan man i efterhand analysera och granska sin egen position. Detta lyfts som givande och ett sätt att se saker som man tidigare inte reflekterat kring.

På förskolorna och skolorna sker ett kollegialt utvecklingsarbete där reflektioner kring undervisningen och pedagogers ledarskap i relation till normer och attityder

¹² Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018). *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning*. Sid. 32
11 (30)

utvecklas. Läs mer om detta under avsnitt 3 och rubriken *Systematiskt arbete för att följa och stödja barn och elever*.

2.4. Samverkan med hemmet

Förskolan ska samarbeta med vårdnadshavare, samt diskutera regler och förhållningssätt i förskolan med vårdnadshavare, för att främja barnets utveckling till en ansvarskännande människa och samhällsmedlem. Skolan ska samarbeta med hemmen i elevernas fostran och klargöra skolans normer och regler som en grund för arbetet och för samarbete. Forskning visar att när det finns stora traditionella och kulturella skillnader mellan hem och skola så försvårar det samarbetet. Relationen mellan skola och hem kan innebära spänningar som också påverkar elevernas resultat i skolan.¹³

I de flesta av dialogerna kring normer kommer just samverkan med hemmet upp. Det är en svårighet när de värderingar och förhållningssätt som barnet eller eleven har i hemmet inte stämmer överens med förskolans eller skolans normer och värderingar. I relation till detta lyfts bland annat grovt språkbruk, olika förväntningar och uppfattningar om undervisningen och om de grundläggande värderingar som undervisningen bygger på. Vårdnadshavares inställningen till utbildningen beskrivs som mer tillitsfull och tacksam i förskolan än vad den gör i grundskolan.

En styrka i förskolan är att vårdnadshavare och pedagog möts vid lämning och hämtning av barnet och kan då snabbt stämma av hur allt varit och ge återkoppling för att främja olika beteenden och annat. I grundskolan så har det på föräldramöten medvetet lyfts olika aktuella frågor för att förebygga vissa åsikter och beteenden.

¹³ Håkansson och Sundberg (2020). *Utmärkt undervisning: Framgångsfaktorer i svensk och internationell belysning*. Natur och Kultur. Sid. 106

3. Strategier och stödstrukturer för lärande

Samtliga skolformer har ett ansvar att främja och ta hand om den enskildes välbefinnande samt har ett särskilt ansvar för de barn och elever som behöver mer ledning och stimulans eller särskilt stöd.

3.1. Systematiskt arbete för att följa och stödja barn och elever

I förskolan genomförs sedan ett antal år tillbaka, systematiserade och tvärprofessionella barnhälsamöten, där rektor och specialpedagog möter arbetslagen med fokus på tillgängliga lärmiljöer, anpassningar och stöd. Barnhälsamötena utvecklas kontinuerligt i innehåll och form, till exempel genom att skruva på frågeställningar inför och under mötet. Ett viktigt område är att medvetandegöra och implementera förskolans likabehandlingsplan för varje arbetslag.

Rektorerna lyfter framförallt vikten av barnhälsadialoger för att utveckla främjande och generella lösningar för barngruppen, istället för att börja med att ge individuella anpassningar eller särskilt stöd till enskilda barn som ofta upplevs enklare men inte lika långsiktigt hållbart. Det kan till exempel handla om barn som visar tecken på neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (NPF), där specialpedagog kan stödja arbetslaget kring vilka tidiga tecken barnen kan visa och hur lärmiljön kan anpassas efter det. Förskolorna arbetar medvetet för att vända på synsättet att gå ifrån individuella lösningar till mer tillgängliga lärmiljöer på gruppnivå för barnen.

I grundskolan genomförs elevhälsamöten (EHM) där elevhälsateam¹⁴ möter undervisande lärare för att diskutera hur sociala, pedagogiska och fysiska lärmiljöer kan utvecklas. Precis som i förskolan arbetar skolan medvetet för att vända på synsättet att gå ifrån individuella lösningar till gruppnivå. Fritidshemmen har i flera fall också EHM.

I arbetet med att utveckla undervisningen i ämnesdidaktiskt kollegium (ÄDK) har flera skolor utvecklat att specialpedagogisk kompetens deltar vid behov för att stödja lärarna att planera undervisningen för elevers olika behov. Det är också ett stöd för att differentiera undervisningen, vilket beskrivs i 3.2 *Differentierad undervisning*.

Forskningsinlägg – Förskolans betydelse

Forskning visar att barns vistelse i förskolan, vistelsens längd och kontinuitet har stor betydelse för det framtida mötet med skolans undervisning. Pedagogernas relationer med barnen och förskolans utbildningsinnehåll är givetvis också betydelsefullt. Sammantaget visar forskningen att ett barn som går i förskola når längre i måluppfyllelse och sociala sammanhang senare i skolan. Exempelvis är behovet av specialundervisning mindre för elever som deltagit regelbundet i förskolan. De positiva effekterna gäller framförallt barn från resursfattiga familjer.

Källa: Håkansson och Sundberg (2020). Utmärkt undervisning: Framgångsfaktorer i svensk och internationell belysning. Natur och Kultur. Sid. 113–121

¹⁴ Elevhälsateam består av rektor, skolkurator, skolsköterska, skolpsykolog och specialpedagogisk kompetens.

De allra flesta skolor har också flexteam för att stödja pedagoger och elever. I enkät till flexpedagoger på skolorna hösten 2020 framkommer att det vanligaste är att eleverna undervisas delvis i flexens lokaler och delvis i sin hemklass. Det är också vanligt att eleverna endast undervisas i flexlokal samt har enskild undervisning upptill. Det är mindre vanligt att eleverna främst är i sin hemklass.

Enkätundersökningen visar att generella förändringar i lärmiljöer i ordinarie undervisningsmiljöer skulle kunna stödja fler elever att undervisas mer tid i hemklass. Arbetet med att utveckla kunskap och kompetens generellt på skolorna för att stödja elever som stöds av flexteam anses av flexteamspedagogerna fungera bättre 2020 än tidigare enkätundersökning 2017, även om utvecklingspotential finns.

I särskolan finns en väl etablerad systematik för att följa och korrigera verksamheten utifrån elevernas förändrade stödbehov. Rektorer organiserar för kollegiala forum för att diskutera pedagogiska frågor och aktuella dilemman.

Externt och övergripande stöd

Önskan om förbättrat och nära stöd från övergripande specialistkompetens, när förskolorna och skolornas egen kompetens och resurser inte räcker till, samt effektiv samverkan med andra förvaltningar och Region Halland beskrivs som utvecklingsområden. Förbättrat stöd till pedagoger och även direkt med barn och elev och vårdnadshavare hur olika behov kan mötas och strategier för att leda barnet och eleven vidare önskas från alla skolformer. För verksamheterna är ett ökat stödbehov och olika behov hos elever delvis nya fenomen och kompetensen har ännu inte utvecklats fullt ut, samtidigt som övergripande stöd inte blir tillräckligt vardagsnära enligt dialogerna.

Förvaltningsövergripande barn- och elevhälsa samt enhet flerspråkighet har pågående processer för att stödja verksamheterna utifrån deras olika uppdrag.

3.2. Differentierad undervisning – lärande i en gemenskap

Undervisning sker allra oftast i en grupp och lärandet behöver därför fungera och få kraft från gruppen. I undervisningen anpassar läraren innehåll och form till olika nivåer för att stödja och stimulera alla elever att nå så långt som möjligt. Skolan beskriver en ökad spridning av nivåer i gruppen vilket ger en komplexare undervisningssituation. En mix av högpresterande elever och elever som inte når lika långt ställer höga krav på att differentiera undervisningen i grupp.

Mot bakgrund av en ökad spridning av nivåer i klassrummet och fler elever med stödbehov arbetar skolorna med att gå från individanpassningar till ett gemensamt lärandefokus i gruppen, med möjlighet för eleverna att ta sig an uppgifter i olika tempo, nivå, omfång och metod. Att differentiera undervisningen på det här sättet med utgångspunkt i gruppen och med fokus på inkludering och gemenskap är ett aktivt utvecklingsarbete på många skolor. Arbetet har på några skolor startat utifrån

litteraturläsning av boken *Lektionsdesign*¹⁵, att utveckla en differentierad undervisning är prioriterat i förvaltningens verksamhetsplan och stöd ges från förvaltningen centralt till rektorer och olika ledande lärare. Syfte är att möta alla elever, se alla elever som en tillgång på ett inkluderande sätt och underlätta för lärarnas arbetssituation – se faktaruta nedan. Särskolan arbetar med samma tankesätt och strävar efter att eleverna ska kunna stärkas av varandra i det gemensamma lärandet i gruppen.

Förskolans arbete med att alla barn ska få en utbildning som är utformad och anpassad så att de utvecklas så långt som möjligt stärks när förskolorna delar in barnen i mindre grupper. Statsbidrag för mindre barngrupper har gjort skillnad för de förskolor som fått del av bidraget under de senaste läsåren. Forskning visar att ett mindre antal barn per pedagog leder till fördjupande samtal och vägledning av barnens förståelse som gynnar lärandet i förskolan.¹⁶

Olika digitala tjänster och verktyg beskrivs av både förskola och skola som viktiga för att möjliggöra differentierad undervisning i grupp.

Expertinlägg – Varför differentierad undervisning?

”En av mina elever sa till mig för länge sedan: ’Ni lärare måste börja tänka på oss som ses som annorlunda som en tillgång i klassrummet!’ Jag höll med, men samtidigt uppstod en inre konflikt i mig. Å ena sidan ville jag absolut se eleven som en tillgång, det är självklart. Å andra sidan planerade jag för att just den eleven skulle få göra andra aktiviteter, få läsa andra böcker och få delta i andra diskussioner på andra villkor. Hur skulle jag få ihop det som faktiskt var extra arbete för mig och en särskiljning av eleven till ett sätt att se eleven som en tillgång i arbetet?”

Individualisering	Differentiering
Etikett på barnet/eleven	Etikett på uppgift/aktivitet
Bygger på uppfattade styrkor/svårigheter hos barnet/eleven	Bygger på kontinuerlig kartläggning av barn/elever och grupp
Nivågrupperingar, enskilt arbete	Möjlighet att arbeta på olika nivåer och olika sätt i gemenskap
Fokus på enskild barn/elev	Fokus på gemenskap
Olika uppgifter, platser, aktiviteter, lärandemål	Samma kunskapsområde, gemensamma lärandemål

Källa: Wallberg (2019). *Lektionsdesign*. Stockholm: Gothia. Sid. 5 (citat) och 14 (tabell)

3.3. Gemensamma strukturer och tydliggörande pedagogik

Förskolorna och skolorna har under flera år arbetat aktivt med olika stöd för barn och elevers utveckling och lärande. Ambitionen i verksamheterna är att det ska

¹⁵ Wallberg. (2019). *Lektionsdesign*. Stockholm: Gothia.

¹⁶ Håkansson och Sundberg (2020). *Utmärkt undervisning: Framgångsfaktorer i svensk och internationell belysning*. Natur och Kultur. Sid. 121

finnas gemensamma strukturer i arbetet och en samsyn i kollegiet vad, när och hur olika stöd används. Den gemensamma utgångspunkten är att det är gruppens och individens behov som styr, och inte den vuxnes preferenser. Det är ett pågående kultur- och utvecklingsarbete som hela tiden tar steg framåt och där en hög medvetenhet syns. Särskolan har kommit särskilt långt i arbetet.

Tydliggörande pedagogik

Tydlighet kring barnets och elevens hela dag, när olika aktiviteter ska genomföras och att det blir en god balans för välbefinnande, utveckling och lärande utvecklas aktivt med på förskolorna och skolorna.

I förskolan används bildstöd, tecken som stöd, ”ritprat”, med mera för att förstärka barnens kommunikation. Samtidigt finns förskolans pedagoger hela tiden nära barnen och med goda möjligheter att skapa mindre sammanhang, vilket ger goda förutsättningar att möta barnen utifrån deras olika behov.

Skolorna har fokus på gemensamma tillvägagångssätt för uppstart av lektioner hos lärare, klassrumsstruktur såsom genomtänkt placering, tavelstruktur, färgkodning av material, individuellt schema, bildstöd, tecken som stöd och liknande uppstart på alla lektioner är exempel på hur skolan arbetar med en tydlig struktur för eleverna.

Förändring av fysiska lärmiljöer

Både förskola och skola arbetar mycket med att förändra de fysiska lärmiljöerna utifrån behov. I förskolan skapas ”rum-i-rummen” genom flyttbara hyllor och annat material, både för att förändra miljön utifrån pågående undervisningstema samt skapa mindre sammanhang för barnen. Säkerställa att material är i höjd med barnen, att intryckssanera för att barnen lättare ska se olika material och förändra miljö och material utifrån barnens nuvarande intressen är ständigt pågående. Barnen är ofta delaktiga och har inflytande i skapandet av miljöerna.

Skolorna vill på liknande sätt skapa mindre sammanhang för eleverna och utgå från elevernas önskemål och behov. Bänkskärmar och hörselkåpor används för att skapa en lugnare miljö för elever som har behov av det. Tidshjälpmedel och pausaktiviteter kan användas för att hjälpa elever med koncentration och uthållighet i lärandet. Ambitionen är en tillåtande klassrumskultur som präglas av en god studiero.

Progression i anpassningar – tecken på ökad medvetenhet

Det är tydligt att förskolorna och skolorna arbetat aktivt med fysiska lärmiljöer och tydliggörande pedagogik under ett antal år. Det finns en ambition att olika anpassningar ska ses som något naturligt i gruppen vilket stödjer ett inkluderande förhållningssätt, samtidigt finns också en medvetenhet att vissa anpassningar kan behöva arbetas bort för att stimulera barnets eller elevens utveckling. Flera dialoger har berört frågan hur förskola och skola medvetet kan stödja barnet och eleven att klara sig utan delar av stödet, för att på så vis nå progression.

3.4. Barn och elever att särskilt beakta

Elever med stödbehov ökar i alla skolverksamheter enligt dialogerna. Delar av ökningen består av elever med nedsatt psykiskt välmående, NPF, barn och elever med annat modersmål där språkstöd på olika sätt kan behövas samt att barn och elever i högre utsträckning än tidigare kan ha flera behov samtidigt. I förskolan beskrivs också problematisk närvaro. Det kan handla om barn som går långa dagar eller barn som är där enstaka timmar och därmed inte får möjlighet till stöd och stimulans utifrån förskolans profession. Även fritidshemmet upplever att elevernas vistelsetider kan vara långa och att verksamheten påverkas av elevers olika stödbehov.

Verksamheterna beskriver att de ibland kan hamna i en tillfällig nöjdhet över att barn och elever med mer omfattande stödbehov fungerar i det sociala sammanhanget, även om ett lärande för barnen eller eleverna inte är lika tydligt. I förskolan har utmaningen tydliggjorts utifrån förstärkta krav i reviderad läroplan Lpfö18 om att följa och dokumentera varje barns utveckling och lärande.

Barn och elever som enkelt når upp till kunskapskraven och behöver utmanas vidare beskrivs av rektorerna som ett utvecklingsområde i alla skolformer. I skollagen är det förtydligt sedan 2018 att elever i skolan ska ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling. Ett identifierat utvecklingsarbete sedan tidigare, och som bekräftas i dialogerna, är att stimulera gruppen och varje individ framåt i lärandet utifrån elevernas intresse och motivation. I regel upplever förskolan en van och fungerande verksamhet för att fånga barnens intresse och motivation med delaktighet och inflytande för barnen, medan området är mer utmanande i skolan.

Statistik över stödbehovet

Förvaltningen följer på övergripande nivå det så kallade stödbehovet för elever på olika sätt. Det nedsatta psykiska välmående som beskrivs av rektor bekräftas i enkätresultat från eleverna där framförallt flickor i årskurs 8 har en mer negativ upplevelse av sitt mående än övriga. Kommungenomsnittet för elevernas upplevelse av sitt mående är stabilt över tid. Detta beskrivs mer under *6 Statistik över vårdnadshavares och elevernas upplevelse*.

Statistik över åtgärdsprogram i grundskolan kan också beskriva stödbehovet. Cirka 420 elever, eller 6 procent från förskoleklass till årskurs 9, har en aktiv och

Expertinlägg – Utmaningar och grundläggande förmågor hos elever med NPF för att klara skolan

Förmåga att klara den **fysiska skolmiljön**, till exempel tillräcklig rums- och tidsuppfattning för att kunna orientera och förflytta sig, filtrera intryck utifrån och inre impulser för att kunna fokusera på undervisningen.

Förmåga att hantera **den sociala skolmiljön**, till exempel känna sig trygg med nya personer, vara i grupp, förstå elev- och lärarrollen, vänta på sin tur och följa anvisningar.

Förmåga att ta till sig skolan som **lärandemiljö**, till exempel förstå meningen med att förväntas göra saker man inte kan, be om hjälp, förstå varför lärare ställer frågor hen vet svaret på och varför man ska fortsätta räkna upp handen trots att man inte får frågan med mera.

Källa: Lorenz (2018). Stress och psykisk ohälsa hos elever med autism. Stockholm: Gothia Fortbildning. Sid. 33

dokumenterad utredning, stödåtgärd eller utvärdering av stödåtgärd i november månad. Skolvariationer är från 1 procent till 17 procent av eleverna. Statistiken är föränderlig utifrån elevernas förändrade behov, och har inte följts tidigare år, vilket gör det svårt att bedöma utvecklingen över tid. Uppföljningen kommer att systematiseras framåt.

I kvalitetsrapporten *Förutsättningar och resultat* framkommer att andel elever med under 50 i genomsnittligt meritvärde varit för kommunen på höga nivåer läsåret 2019/20 (motsvarar att eleven uppnått godkänd kunskapsnivå i 5 av alla lästa ämnen). Andelen är på 5 procent för senaste läsåret i årskurs 6 – 9, vilket är en ökning med cirka 1 procentenhet gentemot tidigare år. Andelen elever som har anpassad studiegång (beslut om att anpassa bort ämnet från elevs studiegång) var också högt läsåret 2019/20. Antalet flerspråkiga barn och elever i förskola, grundskola, grundsärskola och fritidshem har ökat över tid.¹⁷

De allra flesta skolor har flexteam som består av pedagoger med fördjupad kompetens inom autismspektrumtillstånd (AST) och andra neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF). Uppföljning av antalet elever i flexteamen och flexteamens organisering och effekt har gjorts genom en enkät till pedagoger i flexteamen.¹⁸ Liknande enkäter har genomförts tidigare och visar på en utveckling med allt fler elever som får stöd av skolornas flexteam och en ökning avseende antal elever som varje flexteam i genomsnitt stödjer. Enkätresultaten bekräftar verksamheternas berättelse att fler elever får stöd inom flexteam.

¹⁷ Förskole- och grundskoleförvaltningen (2020). *Förutsättningar och resultat 2020*. Varbergs kommun.

¹⁸ Då enkäten har haft olika utformning mellan åren är siffrorna ungefärliga och mängden data varierar mellan åren, exempelvis undersökte inte enkäten år 2017 flexteamen på skolnivå och resultaten från 2019 baseras på en uppskattning av de som besvarat enkäten hösten 2020.

4. Övergångar och överlämningar

Inför övergångar ska förskoleklassen, fritidshemmet och skolan samverka med varandra och förskolan för att stödja elevernas utveckling och lärande. De berörda skolformerna och fritidshemmet ska utbyta kunskaper, erfarenheter och information om innehållet i utbildningen.

Skolorna har en medvetenhet och strävar i sitt arbete med att möta alla elever där de är. Som nämnts tidigare finns det utmaningar i detta i form av förväntningar på elevernas kunskapsnivå och normer som kan begränsa kunskapsutvecklingen för den enskilda eleven. Övergångar lyfts som en viktig del i att kunna möta alla elever.

Övergång mellan förskola och förskoleklass

Övergången mellan förskolan och förskoleklassen är något som återkommer i de flesta av dialogerna. Det finns förväntningar på att barnen ska ha med sig vissa färdigheter och förmågor när de börjar i förskoleklassen eller i nytt stadiet i grundskolan. Förväntningar på elevens kunskaper och utveckling gör att man kan uppleva att eleverna inte är på den nivån som skolan önskar.

Förskoleklassen har som uppgift att stimulera elevers utveckling och lärande och förbereda dem för fortsatt utbildning. En utmaning som beskrivs är att inhämta tillräckligt med kunskap om varandras verksamheter och elevernas tidigare kunskapsinhämtning för att kunna möta eleverna där de är och skapa en progression i lärandet.

När det kommer till övergången mellan förskola och förskoleklassen så lyfts framförallt områden som handlar om det sociala samspelet och att det är ett stort steg mellan förskolan och förskoleklassen. Ifrån grundskolan upplevs det som att man behöver börja om när de börjar i förskoleklassen då barnen inte upplevs tryggas och att sitta i en samling eller samspele i ett större sammanhang. Beskrivningar i dialogerna tyder på att skola inte alltid har kunskap om förskolans uppdrag och förskolan inte alltid har kunskap om förskoleklass och fritidshemmets uppdrag. I dessa frågor finns en samstämmighet kring att det finns för lite kunskap kring varandras verksamheter.

Förskolan och grundskolan behöver utveckla samarbetet och förståelsen för varandras verksamheter för att kunna underlätta övergången mellan förskola och skola, exempelvis i dialog med barnen och hemmet samt mellan personal. Det finns även goda exempel på när personal från skola besöker förskolan inför för att få en kännedom om barnen, när barnen intervjuas inför övergång, och några geografiska team har också skapat samarbete med dialog mellan pedagoger vid några tillfällen om året för att öka kunskapen om varandras verksamheter.

Årets dialoger mellan skolformerna blev ett viktigt forum för att fortsätta dialogen om hur barnen kan stärkas i att klara övergången från den ena verksamheten till den andra.

Gruppens utformning en skillnad mellan förskola och skola

Dialogerna uppmärksammade de olika förutsättningar och tillvägagångssätten förskola, grundskola och fritidshem har för att utbilda utifrån gruppens sammansättning. I förskolan strävar styrningen nationellt och lokalt att minska gruppstorleken och pedagogerna strävar efter att dela upp sig med några barn var för att möjliggöra små grupper. I skolan tenderar lärarna istället att undervisa tillsammans i en större grupp. I förskolan är grupperna ofta åldersblandade, och i fritidshemmet är grupperna ofta både åldersblandade och större. De olika verksamheterna har delvis olika uppdrag och förutsättningar samt olika styrkor och tillvägagångssätt för att genomföra en kvalitativ undervisning. För barnen blir det en stor kontrast mellan förskola, skola och fritidshem vilket både kan stimulera utveckling och vara utmanande.

4.1. Övergång inom grundskolan

Vid varje byte av stadie och vid skolbyte sker en övergång för eleverna. När övergång genomförs inom samma skola finns exempel där rektor organiserat så att någon lärare följer med eleverna till nästa stadie, vilket är vanligast från förskoleklass till årskurs 1. Andra positiva exempel på hur skolorna medvetet arbetar för en god övergång är elevsamtal inför övergång för att fånga elevers tankar inför nästa stadie, samt att elever från lämnande skola besöker mottagande skola. Andra skolor, där eleverna har skolbyte, har påbörjat dialog och samarbete för att förbättra övergången för eleverna men fortsatt samarbete behöver utvecklas.

Tidigare rapporter i det systematiska kvalitetsarbetet visar också på att skolorganisationer med flera övergångar har ett samband med lägre måluppfyllelse. Sambandet är framförallt tydligt när övergången sker från två skolor till en ytterligare skola och också på de skolor där eleverna endast har gått en kortare tid på skolan innan det är dags för betygsättning.¹⁹

Rektorsenkät hösten 2020 visar på att rutiner för överlämning mellan förskoleklass och grundskola samt från grundskola till gymnasieskola verkar fungera mycket väl medan skolbyte inom grundskolan ser ut att fungera mindre bra.

4.2. Barn och elever att särskilt beakta

Särskolan lyfter i dialogen vikten av att förskolan tidigt uppmärksammar vårdnadshavare och mottagande skola eller särskola om att ett barn kan behöva mycket stöd när hen ska börja i skolan. Det är både en process för vårdnadshavare och mottagande skola att förbereda sig för barnets tid i en ny skolform.

För elever i behov av särskilt stöd kan välfungerande övergångar och skolbyten vara extra betydelsefullt. Exempelvis kan elever med autism vara extra känsliga för

¹⁹ Förskole- och grundskoleförvaltningen (2020). *Förutsättningar och resultat 2020 – Grundskola, grundskola och fritidshem*. Sid. 39

övergångar och skolbyten som innebär förändring i sociala och fysiska lärmiljöer.²⁰ De stödstrukturer och anpassningar som utvecklats för eleven riskerar lättare att förloras vid skolbyte, vilket är något som behöver utvecklas vid övergång och överlämning. Svårigheten att behålla stödstrukturer och anpassningar förstärks av att elevhälsapersonal, som ofta har kunskapen om elevers behov, blir ny för elevens och vårdnadshavare vid skolbyte. Tidigare skolorganisation som innebar två skolbyten under tiden i grundskolan beskrivs i dialogerna som extra problematiskt.

Elever som av olika skäl behöver särskilda utmaningar och stimulans i undervisningen behöver också ofta en överlämning. Det kan till exempel handla om särskilt begåvade elever. Överlämningen kan handla om hur deras kunskaper har utvecklats och hur verksamheten har arbetat med olika insatser för att så långt som möjligt stärka dem i deras utveckling. I dialogerna framkommer ett övergripande stöd för överlämning. Rutiner finns men kan behöva aktualiseras och eventuellt uppdateras.

²⁰ Lorenz (2018). *Stress och psykisk ohälsa hos elever med autism*. Stockholm: Gothia Fortbildning. Sid. 43

5. Lokaler och samverkan

Den byggnad med tillhörande utemiljöer förskolan och skolan verkar i har betydelse för barn och elevers utveckling och lärande. Dialogerna visar på flertalet utmaningar med lokalerna.

I förskolan beskrivs en olikvärdighet, med många byggnader som inte är fullt utformande till förskoleverksamhet vilket är en stor kontrast mot de nya förskolor som har byggts senaste åren. De äldre lokalerna har ofta fördelen att ha många små rum, men kan ha utmaningar i ljudnivåer, slitage, fysisk arbetsmiljö för pedagogerna såsom brist på arbetsrum och möbler för vuxna. Även utemiljöerna lyfts ofta som begränsande på äldre förskolor. Nyare förskolor har snarare utmaningen med få mindre rum, stora öppna ytor, många fönster och mycket ljusinsläpp som försvårar möjligheten för barn att gå undan och minska intrycken av ljud, ljus och rörelse.

På flera skolor i kommunen närmar sig elevantalet på skolorna den bedömda maxkapaciteten. Både inom ramen för kapacitetsutredningen i skolororganisationsutredningen hösten 2020 och dialogerna beskrivs utmaningar kopplat till detta. I en skola med fullt utnyttjade lokaler finns exempelvis inte samma möjlighet att vid behov dela grupper, utrymmen för elever att gå undan med mera. Även fritidshemmen upplever samma dilemman.

I grundskolan och i särskolan lyfts olika begränsningar med lokaler som trångboddhet, få grupprum och andra ytor utanför klassrummen för elever att gå till vid behov, stora sammanhang med hög ljudvolym vid entré och matsalar, skolgårdar som inte har uppdaterats på länge trots behov, problem med ventilation, trängsel vid kapprum och toaletter med mera. Det senare upplevs särskilt oroande under perioden med Covid-19 i samhället. Särskolan beskriver utmaningar med att de inte verkar i lokaler byggda för särskola.

De barn och elever i särskilda behov, till exempel elever med NPF eller liknande tecken, är de som påverkas mest av den fysiska lärmiljön. Eleverna kan reagera särskilt på många/ starka sinnesintryck, lokaler där det är svårt att orientera sig samt att vara i (större) grupp och sammanhang.²¹ Utmaningen att få till en lugn miljö och möjlighet att gå undan kan leda till barn och elever som blir trötta, inte kan koncentrera sig längre perioder och kan bli utåtagerande. Nya förskolor och skolor med högt i tak, stora entréer och större fönsterpartier tenderar att vara extra problematiska för vissa elever inom NPF.

Fysiska lärmiljöer som fungerar bra präglas av möjligheten att gå undan till mindre rum och ytor, har ljuddämpande bord, stolar och väggar, tydlighet i miljön som hjälper barn och elever att hitta samt fokusera, en utemiljö som är inbjudande och stimulerar till lekfulla aktiviteter. Det finns många exempel på goda fysiska lärmiljöer även om tyngdpunkten från dialogerna har varit på utmaningarna. För

²¹ Lorenz (2018). *Stress och psykisk ohälsa hos elever med autism*. Stockholm: Gothia Fortbildning. Sid. 33 och 44

det positiva arbete som görs att anpassa de fysiska miljöerna, utifrån elever att särskilt beakta, beskrivs i avsnitt 3.

Det finns också en oro i verksamheterna hur lokalerna ska kunna anpassas under pågående befolkningstillväxt som innebär fler barn och elever i verksamheterna. Rektorer i alla skolformer beskriver vikten av att verksamheten får vara med i planeringen av nya förskolor och skolor.

Samverkan

Samverkan med andra förvaltningar för att underhålla och uppdatera lokalerna beskrivs som utmanande. Det kan handla om beställning av staket för att dela av utemiljöer, borttagande av redskap utan att de ersätts, åtgärder som genomförs utan hänsyn till pågående utbildning och undervisning och som därmed stör. Utmaningar beskrivs både i relation till tiden och genomförandet av åtgärder samt den ständiga dialog runt kost, städ och service som krävs för att anpassa utifrån barnens och de vuxnas arbets- och lärmiljö.

6. Statistik över vårdnadshavares och elevernas upplevelse

Avsnitten redovisar resultat från vårdnadshavarenkät i förskolan och hälsoenkät²² för elever i förskoleklass, årskurs 1, 4, och 8 som genomförs årligen.

Ett urval av enkätfrågor med fokus på trygghet, trivsel och mående har analyserats för att fånga upplevelsen. De enkätresultat bakåt i tiden som redovisats i tidigare års kvalitetsarbete ingår också.

Flera av enkätresultaten nedan har också analyserats på förskole- och skolnivå. Det går inte att hitta några tydliga generella mönster mellan organisatoriska frågor och vårdnadshavares och elevers upplevelse. Det mönster som syns är att om eleverna är positiva/ mindre positiva med något gäller det oftast för samtliga tre årskurser på skolan, och varierar inte tydligt mellan årskurserna även om sådana exempel också finns. Det kan bero på att elevernas upplevelse präglas av hela skolans kultur, och är inte isolerat till någon specifik del av skolan såsom en årskurs lokaler eller relationer.

Det är tydligt att flickor i årskurs 8 är mindre nöjda med sin situation.

Nöjdhet och trivsel i förskolan

Enkätresultaten visar på en hög och stabil nöjdhet hos vårdnadshavarna över den kommunala förskolan i Varberg.

Tabell 1. Andel vårdnadshavare som uppger att deras barn **trivs i förskolan** samt att de är **nöjda med förskolan**

	2018	2019	2020
Jag är som helhet nöjd med mitt barns förskola	91%	92%	92%
Jag upplever att mitt barn trivs i förskolan	97%	96%	96%

Trygghet och trivsel

Enligt enkätresultaten 2019/20 trivs yngre elever bättre i skolan än äldre elever. Att över 20 procent av eleverna i årskurs 8 varken trivs mycket bra eller bra är noterbart. Det finns en tydlig skillnad mellan pojkarnas och flickornas trivsel, där endast 73 procent av flickorna trivs mycket bra eller bra. Genusskillnader syns inte i de andra årskurserna.

²² Efter genomförd elevenkät möter skolsköterska elev, alternativt elev och vårdnadshavare, för ett hälsosamtal där enkätsvaren går igenom och följs upp. Om en elev har missuppfattat ett begrepp eller frågan som helhet så kan svaren ändras. Det är i hälsosamtalen som skolsköterskan följer upp elevernas mående och får kunskap om eleven får den hjälp eller det stöd som eleven har behov av.

Elevernas trivsel på fritidshemmet är på en lägre nivå än i skolan.

Elevernas upplevelse av trygghet i skolan är på en hög och över tid stabil nivå i alla årskurser.

Tabell 2. Andel elever som uppger att de **trivs i skolan mycket bra eller bra**

	2019/20
F-klass/ årskurs 1	93%
Årskurs 4	89%
Årskurs 8	78%

Tabell 3. Andel elever som uppgett att de **alltid eller ofta trivs på fritidshemmet**

	2018/19	2019/20
F-klass/ årskurs 1	85%	88%
Årskurs 4	70%	70%

Tabell 4. Andel elever som uppger att de **alltid eller ofta känner sig trygga i skolan**

	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20
F-klass/ årskurs 1				93%
Årskurs 4	93%	90%	91%	92%
Årskurs 8	90%	91%	87%	91%

Mående

Elevernas mående är enligt enkätresultaten på en stabil nivå över tid. Årskurs 8 eleverna har lägre resultat och stora skillnader mellan pojkar och flickor. 76 procent av flickorna uppger att de mår bra eller mycket bra i jämförelse med pojkarnas 90 procent.

Samma mönster finns för frågorna i tabell 6, där flickorna framförallt uppger att de känner sig ledsna och nedstämda samt irriterade och på dåligt humör i högre utsträckning än pojkarna. Genusskillnader syns inte i de andra årskurserna.

Tabell 5. Andel elever som uppgett att de **mår bra eller mycket bra**

	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20
F-klass/ årskurs 1				97%
Årskurs 4	94%	93%	93%	93%
Årskurs 8	86%	81%	80%	83%

Tabell 6. Andel elever som uppgett att dem de senaste månaderna **aldrig eller sällan känt sig; ledsen eller nedstämd - orolig eller rädd - irriterad eller på dåligt humör**

	2019/20
F-klass/ årskurs 1	73%
Årskurs 4	72%
Årskurs 8	63%

Stress i skolarbetet

Elevsvar tyder på att skolan upplevs mer stressande av äldre än yngre elever. I årskurs 4 upplever pojkarnas högst stress medan det i årskurs 8 är flickorna som upplever den högre stressen. Anmärkningsvärt är att 40 procent av flickorna i årskurs 8 alltid eller ofta känner sig stressade över skolarbetet.

Tabell 7. Andel elever som uppgett att de **alltid eller ofta känner sig stressade över skolarbetet**

	2018/19	2019/20
Årskurs 4	9%	10%
Årskurs 8	29%	28%

Nationell spaning – Psykiska ohälsan hos barn och unga ökar

Flertalet rapporter de senaste åren visat på att den psykiska ohälsan bland barn och ungdomar ökar. Nationella undersökningar visar att elever har återkommande psykiska och somatiska besvär, såsom känner sig irriterade eller på dåligt humör, har svårt att sova, har huvudvärk eller ont i magen. Andelen 13- och 15-åringar med minst två psykiska eller somatiska besvär mer än en gång i veckan är omkring dubbelt så stor i dag jämfört med 1980-talets mitt. Bland 11-åringar har andelen varierat, men undersökningen 2017/18 visade de högsta nivåerna sedan studien började 1985/86. Trivseln i skolan har minskat, medan en större andel uppger att de ofta eller väldigt ofta har för mycket skolarbete. Den självrapporterade skolstressen har ökat hos främst flickorna.¹ Psykiska sjukdomar och syndrom står för en betydande del av sjukdomsburden bland barn och unga i Sverige.²

Gällande diagnosticerad psykisk ohälsa hos barn och unga har cirka 10 procent av svenska barn och ungdomar en psykiatrisk diagnos. De vanligaste psykiatriska tillstånden är ADHD och depression, som förekommer hos mellan 5–8 procent bland barnen, men ångesttillstånd är också vanligt förekommande.³

Källor:

1: Folkhälsomyndigheten (2018). *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2017/18*. Sid. 6–7

2: Folkhälsomyndigheten (2018). *Varför har den psykiska ohälsan ökat bland barn och unga i Sverige?* Sid. 21

3: *SOU 2018:90. För att börja med något nytt måste man sluta med något gammalt – Förslag för en långsiktigt hållbar styrning*. Sid. 44

7. Avslutning

Skolväsendets uppdrag är komplext och beroende av att alla yrkeskategorier inom huvudmannens organisation arbetar tillsammans för att skapa bästa möjliga förutsättningar för barn och elevers lärande och utveckling. Enligt SPSM handlar tillgänglighet om att alla barn och elever ska ges tillgång till och möjlighet att ta del av lärande och gemenskap i hela lärmiljön.

Det systematiska kvalitetsarbetet på såväl huvudmannanivå som skolenhetsnivå är en viktig del för likvärdighet och god kvalitet i utbildningen. Genom reflektion och analys sker både ett lärande om och hur arbetet kan tas vidare, och ett synliggörande av kvaliteter och utvecklingsområden. Kvalitetsarbetet genomförs i dialogform och tvärprofessionellt vilket bidrar till erfarenhetsutbyte och en ökad samsyn.

Dialogerna har genomförts utifrån SPSM:s värderingsverktyg. Grunden för verktyget är tillgänglighetsmodellen som visar hur förutsättningar för lärande, social miljö, pedagogisk miljö och fysisk miljö hör ihop och bildar en helhet.

I både förskolan och skolan pågår ett aktivt arbete med att skapa tillgängliga lärmiljöer och förutsättningar för lärande i syfte att främja grundläggande *värden* och för barn och elevers *lika möjligheter* till utveckling och lärande. I enheternas egna analyser inför, under den gemensamma dialogen samt i förvaltningens efterföljande analys finns en kultur att våga blotta dilemman och ställa utmanande frågor. Det leder till att många utvecklingsområden kan identifieras, vilket är positivt för den formativa utvecklingskulturen som förvaltningen eftersträvar.

Tillgänglighet i förskola, skola och på fritidshem handlar om att alla barn och elever ska ges tillgång till och möjlighet att ta del av lärande och gemenskap i hela lärmiljön. Beskrivningar och analys efter dialog med verksamheterna har kretsat kring fyra områden som också kompletterats med statistik när det har varit möjligt:

- Normer och attityder i skolan
- Strategier och stödstrukturer för lärande
- Övergångar och överlämningar
- Lokaler och samverkan

De fyra områdena och dess innehåll beskriver viktiga delar av hela lärmiljön. De kvaliteter och utvecklingsområden som beskrivs nedan bidrar genom olika perspektiv till organisationens tillgänglighet för alla barn och elever.

7.1. Kvalitet att värna

- **Påbörjan av gemensamt utvecklingsarbete för alla skolformer**

Analysen i årets *Värden och lika möjligheter* visar på kvaliteter att värna och utvecklingsområden att arbeta med framåt som tydligt berör alla skolformer inom nämndens ansvarsområde. Det ger förutsättningar för att bidra till barn och elever genom gemensamma strategier och tidiga insatser som får effekt under hela utbildningstiden. Konkreta arbetsformer att värna är de pågående samarbete som

sker mellan förskolor och skolor inom vissa geografiska team, det gemensamma verksamhetsplansarbete rektorer och förvaltningen centralt utvecklat med satsningar på exempelvis differentierad undervisning, gemensam analys i kvalitetsarbetet och önskan om stärkt stöd för övergångar.

- **Systematiskt arbete för att följa och stödja barn och elever**

I förskola, grundskola och grundsärskola finns ett systematiskt arbete att följa barn och elevers olika förutsättningar och behov samt etablerade arbetssätt att förändra utbildningen utifrån analys. Barnhälsadialoger i förskolan respektive elevhälsamöten i grundskolan, men också andra kollegiala och systematiska forum, är centralt i detta arbete. Det positiva arbetet har uppmärksammats i det systematiska kvalitetsarbetet under flera år och visar på en ständig utveckling. För att fortsätta höja kvaliteten i arbetet kan verksamheternas analys och dokumentation av denna utvecklas ytterligare.

- **Strategier och stödstrukturer för lärande**

I arbetet med pedagogiska stödstrukturer och förändringar i de fysiska lärmiljöerna för att möta barn och elevers olika förutsättningar och behov finns en hög medvetenhet och utvecklingsbenägenhet i förskola, grundskola och grundsärskola.

Förskola och skola fördjupar pedagogiska strategier i relation till differentierad undervisning, med fokus på att gå från individuella lösningar till lösningar inom barn- eller elevgruppens gemenskap. Utvecklingsarbetet är i ett tidigt skede och tillför viktiga perspektiv i redan etablerade processer som finns i förskola och skola för att utveckla undervisningen.

7.2. Utvecklingsområden

- **Utveckling av *hela* läroplansuppdraget för att utveckla undervisning som tydligt förmedlar kunskaper och värden**

Olika delar av utbildningen och verksamhetens uppdrag ska bilda en helhet. Att synliggöra och systematiskt arbeta för att stärka en sådan helhet är också prioriterat enligt förvaltningens verksamhetsplan. Analysen visar att pedagogers medvetenhet och förmåga att granska och formera sin egen position som ledare i undervisningen är centralt för detta, och att olika skolutvecklingsprocesser tydlig tillför alla delar av läroplansuppdraget. Olika delar för att arbeta med helheten är:

- Granska sin egen position som ledare i undervisningen och formera sig för att bidra till en ökad tillgänglighet i utbildningen för barn och elever
- Medvetandegöra och systematisera demokrati- och värdegrundsuppdraget i relation till lärande och utveckling
- Samverka med hemmet för ökad förståelse om hela läroplansuppdraget.

- **Utveckla kompetens stöd för barn och elever att särskilt beakta**

Samtidigt som det finns ett stort fokus och god medvetenhet om barn och elev att särskilt beakta finns utmaningar. Andelen barn och elever att särskilt beakta tenderar att öka, delvis nya och mer komplexa behov behöver tas om hand i förskola och skola, måendet för framförallt flickor i högstadiet behöver vara i fokus. Förskolor och skolor upplever att deras resurser och kompetens inte alltid räcker till och såväl övergripande stöd i förvaltningen och samverkan behöver utvecklas.

- **Övergångar och överlämning mellan förskola, förskoleklass och fritidshem samt vid skolbyte**

Arbetet med övergångar kan utvecklas utifrån flera perspektiv. Skolans förväntningar och normer vad eleven ska kunna när hen börjar i skolan eller i ett nytt stadium bör tydligare vara på var eleven är just nu och hur elevens lärande och utveckling främjas. Snarare än var eleven borde vara och varför eleven inte är där.

Ökad förståelse över skolformernas olika uppdrag och ökad samsyn vad övergångar mellan skolformer innebär behöver utvecklas. Det handlar både vad överlämnande respektive mottagande part behöver tänka på för en god övergång. Samtidigt finns positiva exempel i några geografiska team som arbetar systematiskt tillsammans.

Rutiner och stöd på övergripande nivå vid överlämning av barn och elever att särskilt beakta behöver utvecklas. Detta för att stödja mottagande part att bygga vidare på positiva strategier och förbereda verksamheten i syfte att möta eleven där hen är utvecklings- och kunskapsmässigt.

- **Möjliggöra för att utveckla nuvarande utmaningar i lokaler**

Analysen har visat på utmaningar med befintliga förskole- och grundskolelokaler samt samverkan med andra förvaltningar vid åtgärder av lokaler och det dagliga arbetet. Befintliga lokaler är en svårpåverkad förutsättning, samtidigt finns det möjligheter att anpassa och utveckla lokaler utifrån barn och elevers olika behov och pedagogers arbetsmiljö, samt verka för en ökad likvärdighet. Utvecklingsområdet kräver samverkan mellan olika delar av kommunens organisation

8. Källförteckning

Diskrimineringsombudsmannen (2015).

Folkhälsomyndigheten (2018). *Varför har den psykiska ohälsan ökat bland barn och unga i Sverige?*

Förskole- och grundskoleförvaltningen (2020). *Förutsättningar och resultat 2020 – Grundskola, grundsärskola och fritidshem*

Håkansson och Sundberg (2020). *Utmärkt undervisning: Framgångsfaktorer i svensk och internationell belysning*. Stockholm: Natur och Kultur.

Lorenz (2018). *Stress och psykisk ohälsa hos elever med autism*. Stockholm: Gothia Fortbildning

SOU 2018:90. *För att börja med något nytt måste man sluta med något gammalt – Förslag för en långsiktig hållbar styrning*.

Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018). *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning*.

Skollagen (2020).

Skolverket. *Arbeta med skolans värdegrund*. www.skolverket.se. Hämtad 11 november 2020.

Skolverket (2016). *Normer, normmedvetenhet och normkritik*.

Wallberg. (2019). *Lektionsdesign*. Stockholm: Gothia.